Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives

JIMEP

ÖRGÜTSEL GERÇEKLİĞİN İNŞASI VE YANSITILMASINDA DİL FAKTÖRÜNÜN ROLÜ ÜZERİNE KURUMSALCI BİR DEĞERLENDİRME[1]

Salih ARSLAN[2]
Recai COŞKUN[3]

ÖZ

Bu çalışmanın amacı örgütlerin, kurumsal çevresine dil aracılığıyla farklı bir gerçeklik görüntüsü yansıtabilme imkânını kurumsal kuram bakış açısıyla açıklayabilmektir. Bu amaç doğrultusunda "örgütler dil aracılığı ile gerçekliği farklılaştırarak sunabilir mi ve bu iddia kurumsal kuramla çelişir mi?" temel soruları yöneltilmiştir. Dilin, kurumların inşası ve gerçekliklerin yansıtılmasındaki yetenekleri üzerinden cevaplar aranmaya çalışılmıştır. Çalışma, literatür incelemesi üzerinden kuramsal tartışma yöntemiyle yürütülmüştür. Bu makale kapsamında yürütülen çalışma sonucunda, dil ve kurumların etkileşimsel sürecin doğası gereği birbirlerini yansıtması gerektiği, dilin kurumsal özelliğinin sosyal gerçekliği farklılaştırarak sunabilmesine imkân tanıdığı ve bu iddianın kurumsal kuramla çelişki oluşturmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Kuram, Kurumsallaşma, Örgütsel Dil, Örgütsel Gerçeklik

Jel Kodu: M10, M14, M19

AN INSTITUTIONAL EVALUATION OVER THE ROLE OF LANGUAGE FACTOR IN THE CONSTRUCTION AND REFLECTION OF ORGANIZATIONAL REALITY

ABSTRACT

The purpose of this study is to be able to explain the possibility of reflecting the different reality image through the language to the institutional environment in terms of institutional theories. In this aim direction, the main questions were asked "can organizations present differentiated reality through language and that this claim is contradictory to institutional theory?" The answers have been sought through the ability of the language institutions to build and reflect their reality. The study was conducted through a theoretical discussion method through literature review. As a result of the study carried out within the scope of this article, it has been achieved that the language and institutions should reflect each other in the nature of the interactive process, allow the language's institutional characteristic to present differentiated social reality, and that this claim can not constitute a contradiction with institutional theory.

Keywords: Institutional Theory, Institutionalization, Organizational Language, Organizational Reality

Jel Codes: M10, M14, M19

[1] Bu çalışma Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Recai Coşkun danışmanlığında Salih Arslan tarafından "Örgütsel Meşruiyet İle Örgütsel Dil Arasındaki İlişkinin Kurumsal Kuram Açısından İncelenmesi" ismiyle yazılan doktora tezinden türetilmiştir.

[2] Doktora öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, salih.arslan1@ogr.sakarya.edu.tr.

[3] Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, coskun@sakarya.edu.tr.

GİRİŞ

Kurumsalcı görüş içerisinde ortaya çıkan "yeni kurumsal kuram" yaklaşımı, örgütlerin hayatta kalabilmesi için kurumsal çevrelerinde meşru görülmeleri, bunun için de çevreleriyle uyumlu olmaları gerektiğini öne sürmektedir. Kurumsalcı teorisyenlerin çoğu tarafından çevresel beklentiler ile örgütsel çıkarların genelde çeliştiği ve bundan dolayı örgütlerin bu uyumu törensel ve mitsel uygulamalar şeklinde gerçekleştirdiği iddia edilmektedir (Meyer ve Rowan, 1977: 341; Zucker, 1977: 727; DiMaggio ve Powell, 1983: 151; Scott, 1987: 507). Bu teorisyenlere göre törensel ve mitsel uygulamalar, örgütün kurumsal çevreye gerçekte öyle olmasa bile uyduğunu göstererek (kurumsal çevreye uyuyormuş gibi göstermek suretiyle) meşruiyet kazanmasını sağlamaktadır. Bazı kurumsalcı araştırmacılar ise törensel ve mitsel uygulamaların yanında örgütsel dilin de bu süreçteki rolü üzerinde durulmasını önermektedirler (Bitektine ve Haack, 2015: 50; Cornelissen vd., 2015: 14; Harmon vd., 2015: 77; Haack vd., 2014: 636; Tost, 2011: 694; Green ve Li, 2011: 1670). Bu makalede örgütlerin inşa ettiği örgütsel dilin, örgütlerin kurumsal çevreye uyuyormuş gibi görünmesindeki rolü araştırılmıştır. Bu çerçevede, öncelikle dilin kurumların oluşumundaki rolü açıklanmış, daha sonra dilin örgütsel gerçekliği farklı yansıtabilme imkânı değerlendirilmiştir.

1.ÇALIŞMANIN PROBLEMİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Çalışmanın amacı, örgütsel dilin gerçekliği farklı yansıtabilme imkânını kurumsal kuram bakış açısıyla açıklamaktır. Gerçeklik ile dil arasındaki ilişki, gerçekliğin oluşumunda dilin etkisi ve gerçekliğin yansıtılmasında dilin rolü şeklinde iki başlık altında incelenmiştir. Kurumlar, toplumsal ve kültürel süreçler sonucunda oluşan "sosyal gerçeklikler" olarak tanımlanmıştır. Dil kendisinin ötesinde bir şeyi işaret, temsil ya da sembolize eden simgesel araç olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle dilin kurumsal olguların kurucusu olduğu varsayılmıştır (Searle, 2005: 84-85). Bu varsayıma göre dil, sembolik yapısı sayesinde kurumların biçimini ve nasıl anlaşılması gerektiğini toplumun diğer unsurlarına aktarma işlevine sahiptir. Bu süreçte kurum ve dil etkileşmekte ve birbirlerinin kimliklerini yansıtmaya başlamaktadırlar. Dolayısıyla dil, kurumsal çevrenin kültür ve anlamıyla biçimlenmekte ve kurumsal bir form halini almaktadır. Gerçeklik ve dil arasındaki diğer önemli ilişki ise örgütlerin çevresine dil aracılığıyla farklı bir gerçekliği yansıtırken dil ve gerçeklik arasında oluşan kurumsal bağlantı noktasında aranmıştır (Habermas, 2001: 42). Örgütlerin, var olan örgütsel gerçekliğin kurumsal taleplerle örtüşmediği durumlarda, gerçekliğin görünümünü değiştirerek sunmak isteyebileceği varsayılmıştır. Bu varsayıma göre örgütler, gerçeklikle ilişkili niyet, amaç, süreç, sonuç gibi bütün parçaları söylem ile farklılaştırılabilmektedir. Niyetini gizleyebilmekte, başka amaçları öne çıkarabilmekte, süreci göz ardı edebilmekte, sonuçları farklı tanımlayabilmektedir. Bu makale, söz konusu iki varsayımdan yola çıkarak iki önermede bulunmaktadır.

Birinci Önerme: Dil, kurumları inşa ederken girdiği etkileşim sonucu, giderek kurumlara benzemekte ve kurumları yansıtmaya başlamaktadır.

İkinci Önerme: Örgütler, kurumsal beklenti içerisindeki çevresel unsurlara, dil aracılığıyla farklı bir gerçeklik yansıtarak somut gerçekliğin görülmesini engellemektedir.

Bu iki önermeye göre örgütsel dil, örgütsel gerçekliğin etrafını saran ayna işlevi görmekte ve örgütün içini (somut örgütsel gerçekliği) değil, örgütün çevresini (kurumsal inançlar, normlar, değerler vb.) yansıtmaktadır. Örgütler, dil ve gerçeklik arasındaki bu ilişkiyi kendi lehine kullanmak istemekte ve toplumda olumlu bir imaj oluşturabilecek gerçeklik görüntüsü tasarlamaktadırlar. Mesela çok hayırsever, çevreye duyarlı, toplumsal konulara karşı hassas bir imaj oluşturabilmek için dili, bu türden mesajlar verecek kelimeler ve içerikler üzerinden kurgulamaktadır. Böylelikle örgütün değerlendirici çevresel aktörler tarafından, kurumsal kurallarla uyumlu ve beklentileri karşılayan bir aktör olarak algılanmasını sağlamaktadır. Ancak bu kurgu, sınırsız hayal gücünün sonsuz imkânlarına sahip bulunmamaktadır. Örgütler bu faaliyetlerinde hem zihnin kısıtları hem de dilin kısıtları sebebiyle, kurumsal ve kültürel anlamda sınırlandırılmıştır. Bu makale, yukarıda sıralanan iki önerme üzerinden aşağıdaki soruların cevaplarını vermeye çalışmaktadır.

Araştırma Sorusu 1: Örgütler, kurumsal çevreye gerçekte uyum göstermeyebilir mi?

Araştırma Sorusu 2: Örgütler, örgütsel dil aracılığıyla kurumsal çevreye farklı bir gerçekliği yansıtabilir mi?

Araştırma Sorusu 3: Örgüt ve örgütsel dil temelli bir yaklaşım, kurumsal kuramın temel varsayımlarıyla çelişir mi?

Yukarıda birinci ve ikinci önermelerdeki varsayımların işleyişi ortaya konulabildiği ölçüde, araştırma soruları cevaplarını bulabilecektir. Metot olarak, literatür incelemesi üzerinden kuramsal tartışma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle bireysel zihin, düşünce ve eylemin kolektif zihin, düşünce ve eyleme nasıl dönüştüğü ve bu sürecin kurumları nasıl inşa ettiği, dil faktörü üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Dilin, gerçekliğin görünümünü değiştirerek toplumda örgütün istediği algıyı oluşturabilmesi ise bilişsel şema, yorum, anlam ve dil arasında ilişki kurularak gösterilmeye çalışılmıştır.

2-TEORİK ARKAPLAN

Kurumsal kuramın kurumsallaşma süreçlerine yaklaşımında iki ana akım bulunmaktadır. Bunlardan ilki Meyer ve Rowan'ın (1977; 1991) temsil ettiği, kurumları verili kabul eden anlayıştır (Jepperson, 1991: 146; Meyer ve Jepperson, 2000: 106; Meyer, 2008: 792; Meyer, 2010: 5; Jepperson ve Meyer, 2011: 68). Bu anlayışa göre, yapısal seviyede ilişkileri ve bu ilişkilerin nedensel argümanlarının doğasını araştırmak, kurumsal kuramın ruhuna daha uygundur. İkincisi ise Zucker'in (1977; 1987; 1991) temsil ettiği, kurumların oluşum süreçlerini analize dâhil eden anlayıştır (DiMaggio ve Powell, 1991: 22; Di Maggio, 1997: 268; Powell ve Colyvas, 2008: 297). Bu anlayışa göre ise kurumların kendilerini yeniden ürettiği varsayımı yerine, kurumların oluşması ve korunmasına yol açan çabaya ve bu süreçleri etkileyen faktörlere odaklanılması gerekmektedir.

Her iki akımın temsilcileri de genellikle Berger ve Luckman'ın (1967) kurumsallaşma sürecine ilişkin açıklamasından yararlanmışlardır. Berger ve Luckman'a (1967: 149) göre bireylerin inanç, değer ve normları özneler arası aktarım yoluyla dışsallık kazanmakta, bireysellikten çıkıp nesnelleşerek kalıcı hale gelmekte ve kurumsallaşmaktadır. Meyer ve Rowan (1977: 341) çizgisi kurumsallaşmanın bu tanımındaki "kategorik inançlar" kavramından faydalanmıştır. Fakat bireysel ve örgütsel aktörlerin hiçbir zaman rasyonel olamayacağını varsaydığı için kurumsallaşma süreçlerinin mikro boyutunun açıklanamayacağını öne sürmektedirler (Meyer ve Jepperson, 2000: 101; Meyer, 2008: 796; Meyer, 2010: 6-7). Zucker (1991: 87) çizgisi ise kurumsallaşma sürecine ve kavramsallaştırmaya çok az dikkat edilmesini, kurumsal kuram için zayıflık olarak görmektedir. Bundan dolayı bireysel ve örgütsel aktörler arasında anlamı aktarmak için kurulan iletişime ve etkileşime odaklanmışlardır (Tolbert ve Zucker, 1996: 175).

Zucker (1987: 459; 1991: 104) kurumsallaşma süreçlerinin kurumsalcı teoride "kara kutu" olarak kaldığını belirtmekte ve onun çizgisini takip eden araştırmacılarla birlikte mikro süreçlerin kurumsallaşma sürecine nasıl etki ettiğini açıklamaya çalışmaktadır (DiMaggio ve Powell, 1991: 22; Scott, 2008: 431). Sosyal teorinin en önemli konularından biri olan, bireyin günlük etkileşimlerle sosyal sistemi ve kurumları nasıl şekillendirdiği problemini (Coleman, 1986: 1310), Zucker (1991: 104) bilişsel süreçlerin işleyişini ortaya çıkararak çözmeyi amaçlamaktadır (Hirsch ve Lounsbury, 1997: 412). Ancak Collins'e (1981: 985) göre, bireyin günlük hayattaki mikro davranışları rasyonel karar verme ve bilişsel modelleri takip etmemekte, sosyolojik çözümlemelerle açıklanamayacak örtük anlam ve uzlaşılara bağlı bulunmaktadır. Bundan dolayı kurumları verili kabul eden anlayış, makro - mikro problemini açıklamada daha kapsayıcı olduğu ve seviyeler arası karşılaştırma yapmaya daha fazla izin verdiği için (Wiley, 1988: 260), bireysel pratikler ile kurumlar arasındaki ilişkiden çok, kurumları etkileyen makro yapılar üzerinde durulmasını önermektedir (Jepperson ve Meyer, 2011: 55)

Bu makalede, kurumların oluşum süreçlerinin açıklanması amaçlanarak, Zucker (1977; 1987: 1991) çizgisi; kurumları oluşturan kurumsal olgular olarak tanımlanan dilin, kurumlar üzerindeki etkisinin gösterilmesi amaçlanarak, Meyer (Meyer ve Jepperson, 2000; Meyer, 2008; Meyer, 2010; Jepperson ve Meyer, 2011) çizgisi takip edilmiştir.

3. KURUMSALLAŞMA SÜRECİNDE DİLİN ROLÜ

Zucker (1977; 1987; 1991) kurumsallaşma sürecinde özneler arası aktarım konusuna odaklanmış ve tekbir kuşak ya da kuşaklar arasında birbirlerine anlamı aktaran aktörler zincirinin kurumların ortaya çıkışındaki önemine dikkati çekmiştir. Onun ardından Dimaggio ve Powel (1983; 1991), Friedland ve Alford (1991) gibi kurumsalcılar, kurumsal argümanların kapsamını ve

çeşitliliğini genişletmek için çaba göstermişler ve kurumsallaşmayı bireysel çıkar ve güçle telkin edilmiş politik bir süreç olarak tanımlamışlardır (Scott, 1987: 493; Jepperson, 1991:158; Zilber, 2002: 236). Yeni kurumsal kuramın güç ve çıkar olgularına doğru genişletilebilmesinde teorik alt yapıyı oluşturması amacıyla, eski kurumsalcı sosyolojinin bazı varsayımları yeni kurumsal kurama entegre edilmeye çalışılmıştır (Greenwood ve Hinings, 1996: 1031-1032). Fakat bu entegrasyonun avantaj ve dezavantajları ve nasıl gerçekleştirileceğine dair bir yöntem gösterilmemiştir (Hirsch ve Lounsbury, 1997: 408-409).

Eski ve yeni kurumsalcılığı birleştirme çabalarının dışında, kurumsallaşmayı yeni kurumsalcılığın sınırları içinde kalarak açıklamaya çalışan araştırmalar da olmuştur. Hirsch ve Lounsbury (1997: 409) yeni kurumsalcılık tarafından temsil edilen daha yapısalcı örgüt teorisini geliştirmeye eğilimli olduklarını belirtmiştir. Barley ve Tolbert (1997: 95) ise kurumların açık bir biçimde ikilem sergilediğini, hem sosyal eylemi zorlarken hem de ondan meydana geldiğini vurgulayarak, eylem ve kurum arasındaki ilişkiyi Giddens'ın (1984) yapı teorisi ile açıklamaya çalışmıştır. Hirsch ve Lounsbury de (1997: 412) eski ve yeni kurumsalcılık arasındaki felsefi bağlantıyı kurmada Giddens'ın (1984) yaklaşımının sosyal teori açısından önemli bir yol gösterici olacağını düşünmektedir.

Bu makalede; kurumların ortaya çıkış süreci, bireysel düşünce ve eylemin, kolektif düşünce ve eyleme dönüşümü üzerinden açıklanmıştır. Kurumlar zihinde, düşüncede ve eylemde var olan olgular olarak ele alınmıştır. Bireysel düşünce ve eylemden kolektif düşünce ve eyleme geçiş süreci ve aralarındaki ilişki açıklanırken Giddens'ın (1984) yapı teorisi, Di Maggio'nun (1997) kültür ve biliş açıklamaları, Goffman'ın (1983) etkileşimsel düzen, Sewell'ın (1992) yorumlayıcı şema, Friedland ve Alford'un (1991) kurumsal mantık tanımlamalarından yararlanılmıştır. Örgütlerin gerçekliği farklı yansıtabilme imkânı açıklanırken Weick'in (1993) bağlamsal rasyonalite, Swidler'in (1986) kültürün araçsal kullanımı, Fligstein'ın (1997: 398) sosyal aktör kavramları kullanılmıştır.

3.1. Bireysel Düşüncenin Kolektif Düşünceye Dönüşümü

Bireyler, toplumun diğer bireyleriyle girdiği etkileşimsel sosyal süreçlerle hem kendi zihinlerini biçimlendirmekte hem de toplumsal kültürün oluşmasına katkıda bulunmaktadırlar (Di Maggio, 1997: 273-274). Birey sosyal süreçlerle biçimlenen zihni yardımıyla kendisine yönelen veriyi bilgiye ve düşünceye dönüştürmektedir. Böylelikle günlük faaliyetinde ne yaptığını bilme imkânı elde etmektedir. Buna pratik bilinç denir (Giddens, 1984: 26). Fakat bireyin zihninin oluşumu bir noktada durmamakta, etkileşimsel sosyal süreçler, bireylerin zihninin önünde gerçekleştiği için eylemle birlikte bireyin zihni de inşa edilmeye devam etmektedir (Powell ve Colyvas, 2008: 285). Veriyi bilgiye dönüştüren zihinsel şemalar sayesinde birey nesnelerin görüntüsü ve sözcüklerin anlamları arasında ilişki kurabilmektedir. Toplumun bütün üyelerinin benzer yaşantılarla edindikleri ortak tecrübelerin sonucunda toplumda benzer bilgi, kelime haznesi ve sembol birikimleri meydana gelmektedir. Buna kolektif hafıza denir. Kolektif hafızanın oluşumu, sosyal gerçekliğin de oluştuğunu göstermektedir. Bütün sosyal gerçeklikler toplumun her bir bireyinin zihninin bir köşesinde yer alarak toplumun kolektif hafızasındaki varlığını korumaktadır (Weick, 1993: 640). Birey bu kolektif hafıza sayesinde geçmişi anlayabilmekte ve sembolleri anlamlandırabilmektedir (Di Maggio, 1997: 275). Fakat bireyin her eylemi amaç ve anlam taşıyan bir bilinçle oluşmamaktadır. Bu şekildeki çoğu eylem içselleşmiş bir bilinci içinde saklamakta (Barley ve Tolbert, 1997: 102) ve bu bilinç günlük pratiklerin içinde gömülü halde bulunmaktadır (Giddens, 1984: 4).

Kolektif zihnin oluşumu ile birlikte kolektif düşünce de oluşmaktadır. Bu aşamada sosyal gerçeklik olarak var olmaya başlayan kurumlar, bireylerin pratik bilgi haznesinde kodlanmaktadır. Bu durumu Goffman (1983: 2) "sosyal mantığın kodlanmış senaryosu" olarak nitelemektedir. Giddens (1984: 2) bu kodlanmış formları "düşünce yapıları" olarak, Di Maggio (1997: 274) ise "kültürel formlar" olarak tanımlamaktadır. Barley ve Tolbert'e (1997: 100) göre kurumsal prensiplerin kodlandığı bu senaryoların oluşumu "kurumsallaşmanın birinci aşamasını" oluşturmaktadır ve bu prensipler toplumun bütün üyeleri tarafından senaryoya özgü durumlarda takip edilmektedir. Bireylerin eyleminde diğerleriyle aynı kuralları takip etmesi, eylemini onların eylemine benzer hale getirmekte ve böylelikle kolektif eylem oluşmaya başlamaktadır.

3.2. Kolektif Söylem ve Eylemin Oluşumu

Daha önce de değinildiği gibi her eylem birey tarafından bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmemektedir. Fakat buradaki bilinçsizlik, Giddens'ın bahsettiği, bilinçsizlik ile sözel bilinç arasındaki pratik bilince referans etmektedir ve bunlar bilişsel ve güdüsel formlara sahiptirler (Giddens, 1984: 4-7). Bu tipteki her eylemin kendine özgü bir mantığı ve nedeni bulunmaktadır. Bu açıdan eylem mantıklı, bilinçli ve tekrar edilmiş alışkanlıkların bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Birey alışkanlık gibi bazı durumlar üzerine kurulu değişmeyen bilişsel örgülerin içinde kültürü aktif olarak birleştirmekte, nesne, aktör, olay ve eylemler arasında benzerlik kurarak tematize etmekte ve kanıksamaktadır (Di Maggio, 1997: 281). Herhangi bir nesne, aktör ve olay karşısında zihinsel şema yardımıyla temaya uygun eylemi durumla ilişkilendirerek sergilemektedir (Giddens, 1984: 3; Sewell, 1992: 4). Kurumsal prensiplerin kodlandığı senaryoyu bireyin sahnelemesi şeklinde gerçekleşen bu durum, Barley ve Tolbert'e (1997: 102) göre "kurumsallaşmanın ikinci aşamasını" ifade etmektedir. Bu aşamada her bir birey senaryoya uygun davranışı sergilemekte ve benzer durumlarda benzer davranışların gösterilmesiyle kolektif eylem meydana gelmiş olmaktadır.

Bu durumda kolektif eylemin nedeni eski kurumsalcıların ifade ettiği gibi aynı sosyal yapı unsurlarının dayattığı zorunluluklar ve gereklilikler değil benzer bilişsel şemalara sahip olunmasıdır. Kolektif eylem, bireylerin bilişsel şemalarına kodlanmış ortak senaryonun bireyler tarafından sahnelenmesi ile oluşmaktadır. Bu sahneleme, bireyin toplumun diğer üyelerinden bağımsız ve ilgisiz bir şekilde sadece bilişsel şemasına uygun hareket ettiği anlamına gelmemektedir. Birey bunu sergilerken diğerlerini de gözlemlemekte ve onlarla koordineli davranmaya özen göstermektedir. Weick (1993: 635) bireyin düzeni nasıl sahnelediğini ve eylemi nasıl koordine ettiğini göstermek için sezgisellik üzerine odaklanmaktadır. Ona göre bireyler, kimlerin çevreyi nasıl anladığını karşılıklı yorumlayarak eylemin içindeki şartları dönüştürmektedir (Powell ve Colyvas, 2008: 284). Giddens da (1984: 2) bireyler tarafından sergilenen bu eylemlerin daha sonraki muhtemel eylemlerin şartlarını ürettiğini öne sürmektedir.

Görülmektedir ki kolektif eylemde ağırlıklı biçimde etkin olan dışsal nedenler değil, yorum ve anlam gibi içsel nedenlerdir. Sembol, yorum ve anlam aracılığıyla eylemin şartları bireyler tarafından değiştirilirken, dışsal olarak eylemi belirlediği düşünülen kurumsal yapı da kısa sürede genel bir bakışla sezilemeyecek şekilde yine bunlar aracılığıyla değiştirilmektedir. Toplumun üyesi olan birey, eylemi kendine ve diğerlerine rasyonel biçimde sunarak ve açıklayarak gerçekleştirmektedir (Weick, 1993: 635). Eylemin rasyonelleştirilmesi kurumsallaşmadaki içselleşme sürecine referans etmektedir (Giddens, 1984: 3-4). İçselleştirme ile birey hem şematik bilişsel yapısının tutarlılığını korumakta hem de sosyal etkileşimsel düzene uyduğunu göstermektedir. Böylelikle hem tutarsızlığın neden olacağı çelişkideki iç kaynaklı rahatsızlıklardan hem de sosyal tepkinin neden olacağı dış kaynaklı endişelerden kendini uzaklaştırabilmektedir.

Birey bir senaryoyu takip ettiğinin farkında olursa, bu durumda standart rasyonel bir eylem sunmaktadır (Barley ve Tolbert, 1997, 102). Senaryoyu takip ettiğinin farkında olmayarak sergilenen kolektif davranış, uzun süre göz önünde bulundurulduğunda irrasyonel (Granovetter, 1985: 490), senaryoyu takip ettiğinin farkında olarak sergilenen davranış, bireysel bir seçim gibi (Barley ve Tolbert, 1997: 97) algılandığı için rasyonel olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmenin sebebi, normatif rasyonalite modelinin sosyalleşmemiş ekonomik insan varsayımı üzerine kurulu olmasıdır (Weick, 1993: 634). Hâlbuki normatif ya da bilimsel rasyonalite modellerinin, günlük hayatın pratik eylemini açıklamada yetersiz olduğu ileri sürülmektedir (Garfinkel, 1967: 283). Bireysel eylemde kolektif unsurları, kolektif eylemde bireysel unsurları bulmak mümkündür. Bu durumu açıklamada sınırlı rasyonalite ya da bağlamsal rasyonalite kavramları daha uygun görünmektedir.

İrrasyonel olarak değerlendirilen kolektif davranış, genelde bireyin durumu anlamaya ve doğru kararı vermeye yetecek bilgisi olmadığında sergilenen bir davranış olarak düşünülmektedir. Çoğulcu bilgisizlik düşüncesi olarak tanımlanan bu durumda bireyin, kolektif tercihlerin paylaşıldığı temsile referansla davrandığı varsayılmaktadır (Di Maggio, 1997: 272). Bu yaklaşıma göre eyleme dair bilgisizlik arttıkça topluluk üyelerinin kolektif davranış sergileme ihtimalleri artmaktadır. Fakat bilgi arttıkça bireylerin sosyal yapının temel konuları üzerindeki bilgi ve düşünceleri farklılaşabilir ve kolektif eylem azalabilir. Weick (1993: 641) ise yeni bilgi alanları ortaya çıktıkça bilgi ve bilgisizliğin

birlikte arttığını belirtmektedir. Bu durumda bireysel ya da kolektif eylemden hangisinin artacağı hangisinin azalacağı belirsizleşmektedir. Bağlamsal rasyonalite kavramından hareketle, bireyin şartlara göre bireysel ya da kolektif eylemi sergileyeceği öne sürülebilir.

Bilişsel şemalar, pratik günlük etkileşimde sağladığı kolaylıklar nedeniyle bireyde düşünce ve eylem alışkanlığı meydana getirmektedir. Barley ve Tolbert'e (1997: 102) göre eylem bilgisinin olduğu senaryoda hangi davranışların tekrar ve taklit nedeniyle alışkanlık haline geldiğinin belirlendiği aşama "kurumsallaşmanın üçüncü aşamasını" oluşturmaktadır. Bu aşamadan sonra belirli bir konuda düşünme ve davranma eylemi sıradanlaşmakta ve olağanın dışına çıkmak zorlaşmaktadır. Simon (1976: 88-89) alışkanlık eyleminin pasifliği yansıtmadığını ifade etmektedir. Ona göre alışkanlık, doğrudan dikkatin yetenekleştirilmiş anlamıdır. Bireysel alışkanlığın da günlük etkileşimsel hayatta pratik gerekçeleri vardır. Garfinkel de (1967: 263-264) mantıklı davranışlarda bireylere güven veren esnek ve tepkisel müzakere edilmiş kural ve prosedürlerin bireyler açısından günlük sebepleri gerektirdiğinin altını çizmektedir. Ona göre birey hangi kurallara uyulacağına yönelik uzlaşma ve anlaşmada bu sebepleri dikkate almaktadır. Giddens da (1984: 6-7) bireyler arasında günlük hayat içerisinde gerçekleştirilen bu tip sosyal etkileşimlerin sürdürülmesinin insan için temel güvenlik meselesi olduğuna vurgu yapmakta, sosyal etkileşimin insani kaygının kontrolünde en genel ve etkili motivasyon kaynağı olduğunu belirtmektedir (Powell ve Colyvas, 2008: 280). Bu nedenle alışkanlığı kurumlar karşısında pasif bir uyum olarak değil, günlük sosyal etkileşim süreçlerinin sonunda oluşan ve günlük yaşama dair gerekçelere sahip olan bir tutum olarak değerlendirmek gerekmektedir. Günlük etkileşimsel sosyal hayatın içerisinde bireyin zihni, düşüncesi ve eylemi ile birlikte toplumun kolektif zihni, düşüncesi ve eyleminin de nasıl oluştuğu gösterilmiş oldu. Sosyal inşa olarak adlandırılan bu süreçlerin içerisinde hem bu süreçlerin oluşumunu etkilediği hem de bu süreçlerin kendisinden etkilendiği kurumların nasıl inşa edildiği de bu aşamada açıklanmaya çalışılacaktır.

3.3. Kurumların Oluşması ve Sosyal İnşa

Toplumdaki sosyal ilişkilerin kurum ve davranışları nasıl etkilediği sosyal teorinin klasik sorularından biridir (Granovetter, 1985: 481). Kurumsal yapıların sosyal alan üyelerinin arasındaki ilişkinin özeti olduğu ve konuşmadaki dil kuralları gibi sosyal eylemdeki kuralları temsil ettiği düşünülmektedir (Giddens, 1984: 21; Barley ve Tolbert, 1997: 96; Sewell, 1992: 6). Bireyin eylemini gerçekleştirirken bu kurallara uyduğu kabul edilmektedir. Burada eylemin devamlılığı aktif bir aracıya bağımlı değildir, çünkü pratikler yapı ve ilişkiler ağına gömülü bulunmaktadır (Powell, 1991: 191). Eylemin düzenli ve devamlı olmasını sağlayan şey bu yapı ve kişiler arası ilişkiler ağıdır. Granovetter'a (1985: 504) göre davranışın kişiler arası ilişkiler ağına gömülü olduğuna yönelik bu argüman, bireysel eylemi aşırı sosyalleşmiş ya da yetersiz sosyalleşme uçlarından uzak tutarak tamamen özgür ya da tutsak birey tanımlamasından araştırmacıları kurtarmaktadır.

Birey bilincinde olmadan kurumsal yapıdan etkilenerek davranışını sergilerken, aynı zamanda sosyal etkileşimde bulunarak yine bilincinde olmadan kurumsal yapının oluşumuna katkıda bulunmaktadır (Giddens, 1984: 2). Barley ve Tolbert'e (1997: 102) göre süreç boyunca bireyler arasında üretilen etkileşimler ve davranış ilişkilerinin dışsallaşması ve nesnelleşmesiyle "kurumsallaşmanın dördüncü aşaması" gerçekleşmiş olmaktadır. Ancak oluşan kurumlar, bireysel anlamda sınırsız eylem alanının temel esaslarını ve kavramlarını içerdiği için kurumsallaşma, eylem alanı ya da sosyal alanın sınırlamasıyla durmamaktadır (Hasselbladh ve Kallinikos, 2000: 700). Bireyler paylaşılan tipleştirmeler ve davranışın yorumlanmasına yol açan tartışma süreçleriyle kurumları var etmeye devam etmektedirler (Barley ve Tolbert, 1997: 94). Bu süreçte yapılan tipleştirmeler algıyı, yorumu, tasarımı ve eylemi etkilemekte, kurumsallaşmış yapı ve davranışlar, şematik ve kanıksanmış durumlar olarak günlük eylemde yeniden üretilmektedir (Di Maggio, 1997: 270). Ancak günlük eylemle gerçekleşen kurumsal değişim yavaş bir şekilde ve uzun bir süreçte ortaya çıkabilmektedir (Hirsch, 1997: 1715). Bu süreç içerisinde birey zihinsel şematik yapısını ve davranış biçimini göreceli olarak uzun süre korumaktadır. Bu alanlardaki değişim kurumsal yapıdaki değişime paralel bir durum arz etmekte, nasıl birey kendi zihinsel değişiminin süreç içerisinde farkına varamıyorsa toplum da kurumsal değişiminin bu şekilde farkına varamamaktadır.

Kurumsal değişim sürecinde oluşan alternatif senaryo ve çözümler ise kültür tarafından meşrulaştırılmak zorundadır (Hirsch, 1997: 1716; Meyer ve Jepperson, 2000: 101). Yeni senaryoların

meşruiyetini sağlayacak olan etkenlerin arasında günlük ritüeller, hikâyeler, dil gibi kültürel pratiklerin yanında seremoniler, sanat formları, inançlar ve anlam taşıyan semboller de sayılabilir (Swidler, 1986: 273; Di Maggio, 1997: 265; Zilber, 2002: 236). Yeni kurumsalcılığın teorik dayanaklarından biri olan Berger ve Luckman (1967: 66-67) kültürü otonom bir saha olarak görmemektedir (Hirsch ve Lounsbury, 1997: 411). Bu nedenle kültür de zihin, düşünce ve eylemle birlikte inşa edilmeyi sürdüren ve süreç içerisinde fark edilmese bile değişime uğrayan dinamik yapıları içinde barındırmaktadır. Bundan dolayı kurumların ortaya çıkışı ve anlaşılmasında bilişsel süreçlerin açıklayıcılığı daha çok öne çıkmaktadır. Çünkü normatif ve düzenleyici süreçler daha somut ve yapısal bir özelliğe sahipken, bilişsel yaklaşım daha düşünsel ve kültürel unsurlara vurgu yapmaktadır (Hirsch, 1997: 1717). Fakat düzenleyici, normatif ve bilişsel süreçler birbirinden tamamen kopuk etkenler olarak tanımlanmamalıdır. Normatif ve düzenleyici süreçlerin aktörleri de belirli bir şematik zihne ve kültüre sahiptir. Bu nedenle norm, kural ve düzenlemeleri oluştururken bilişsel ve kültürel yapılarının etkilerinden soyutlanamazlar. Aktörlerin şematik bilinçleri bilişsel etki yoluyla, şartlarla içsel olarak uyumlu sosyal bir ağ olarak tanımlanan kültür ise sosyal etki yoluyla normatif ve düzenleyici süreçleri etkilemektedir (Di Maggio, 1997: 264). Bu açıdan normatif, düzenleyici ve bilişsel süreçler arasında keskin bir ayrım yapmak zorlaşmaktadır. Özellikle kültürel bir olgu olan dilin, bireyler arası iletişim ve anlaşmayı sağlamada, bireyin nesne ve olayları toplumsal yargıya uygun bir şekilde değerlendirmesinde ve yeni oluşmakta olan kurumların içselleşmesi ve meşru olarak görülmesinde oynadığı etkin rol ihmal edilmemelidir.

3.4. Sosyal İnşada Dilin Rolü

Sosyal inşa kavramı genelde, sosyoloji alanındaki yapısalcı görüşün açıklama biçimi olarak değerlendirilmektedir. Yapı teorisine göre sosyal bilimlerin çalışma alanı, bireysel aktör ya da sosyal toplum deneyimleri değil, sosyal pratiklerin düzenidir. Bu pratikler doğada kendiliğinden üretilmekte ve anlamlar aracılığıyla bu üretim sürekli olarak yeniden tekrarlanmaktadır. Bu pratiklerin içinde ve bunlar aracılığıyla sonraki muhtemel eylemin şartları da oluşturulmaktadır. Bu şartların oluşumunda kodlanmış program formlarının doğasındaki insani anlayış rol oynamaktadır (Giddens, 1984: 2; Barley ve Tolbert, 1997: 99). Teoride insani pratikler, anlam ve insani anlayış kavramları arasındaki ilişki öne çıkmaktadır. İnsani anlayış ile zihin, anlam ile semboller, insani pratiklerle etkileşimsel düzen ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda her üçüyle de dilin ilgisi kurulabilir. Böylelikle dilin hem zihnin oluşumunda hem anlamın üretiminde hem de sosyal düzendeki etkileşimde oynadığı rol gösterilebilir (Ashcraft, Kuhn ve Cooren, 2009: 18). Her ne kadar kurumsalcı teorisyenler kurumsallaşma sürecinde dilin rolünü görmezden gelmiş olsalar da (Phillips, Lawrence ve Hardy, 2004: 638) çalışmalarda giderek dilsel etkileşimlere daha fazla yer verilmesi (Powell ve Colyvas, 2008: 279) ve dilin bağdaştırıcı rolüne dikkat edilmesi (Hirsch, 1997: 1719) yönünde öneriler yaygınlaşmaktadır. Bu makalede zihin, yorum ve anlam ile dil arasında ilişki kurularak kurumların inşasında dilin etkisi gösterilmeye çalışılmıştır.

Goffman'a (1983: 13) göre bütün sosyal yapılar, içinde etkileşimsel düzen taşımaktadır. Sosyal yapı içinde herkes çoğu zaman sosyal ilişki içinde görülmektedir. Sosyal ilişki ve sosyal ilişkilerin dönüşüm kuralları, yapısalcı teoride yapı kavramının iki boyutunu oluşturmaktadır. Sosyal ilişkileri üreten ve dönüştüren özelliklere Giddens (1984: 17) "yapısal kurallar" adını vermektedir (Barley ve Tolbert, 1997: 97-98). Yapı teorisi bu kurallarla, kurumsalcı analizin yapı ile eylemi birleştirmede yaşadığı zorluğu aşmaya çalışmaktadır. Giddens (1984: 17) burada, kurumların sadece günlük eylemde somutlaştığı kadarıyla var olduğunu, eylemle yapının bir noktada birleştiğini öne sürmektedir (Barley ve Tolbert, 1997: 99; Scott, 2008: 438). Böylelikle yapı teorisi, kurumsalcı yaklaşım gibi yapının kendi kendini ürettiğini değil, sosyal etkileşim düzeni içinde oluşan yapısal kuralların bireye sunduğu imkân, tercih ve kısıtlarla yeni yapı ya da kurumların oluştuğunu iddia etmektedir. Teoriye göre, sosyal pratikleri sergileyen bireylerin kendi aralarındaki etkileşimde, sosyal sistemin yapısal özellikleri olan kaynaklar da yeniden üretilmektedir (Giddens, 1984: 15; Sewell, 1992: 4; Hirsch ve Lounsbury, 1997: 406).

Kurallar yapının tekrar hangi ilkeler çerçevesinde üretileceğini belirlerken, kaynaklar yapının tekrar üretilme imkân ve kapasitesini temsil etmektedirler. Kurallar ve kaynakların üretimi, sosyal hayatın daimi özellikleri olarak tanımlanan kurumların içinde sürekli olarak tekrarlanmaktadır (Giddens, 1984: 24). Bu bakış açısında aktör ve yapı birbirinin karşıtı değil, biri diğerinin varlıksal

önkoşuludur (Sewell, 1992: 4). Bireysel aktörün etkileşimsel düzende maruz kaldığı bu kural ve kaynaklar, Goffman'ın (1983: 3) "sosyal hayat formlarına" benzemektedir. Örgütsel dil formları, sosyal hayat formlarının örgütsel alandaki türlerinden biri olarak tanımlanabilir. Bu formlar kurumları oluşturduğu belirtilen düzenleyici, normatif ve bilişsel süreçlerin somut çıktısıdır. Haveman ve Rao (1997: 1613-1614) bu süreçleri "özel kurumlar" olarak nitelemektedir. Ona göre bu formlar; toplumsal normlar, değerler, güven, adalet, eşitlik gibi toplumun üst ilkelerinden ve inanç sistemlerinden oluşan genel kurumlarla uyumlu olduğu zaman meşrulaşmaktadır. Bu durum daha önce yeni kurumların yaygın kültür tarafından meşrulaştırılması gerektiğinin altı çizilerek belirtilmiştir (Hirsch, 1997: 1716; Meyer ve Jepperson, 2000: 101). Örgütler dil formlarını oluştururken bu duruma dikkat etmekte, dil formlarını oluşturan kelime, sembol ve işaretlerin yukarıda bahsedilen genel kurumların formlarına uygun olması için çaba göstermektedirler.

Kurumsalcıların, inşacı sosyal analizdeki köklü konuları ele almadığı, kurumların nasıl çeşitli formlar olduğunu açıklamadığı ve örgütsel dil formları gibi formların kısıtlanmasına neden olan diğer formları vurgulamayı ihmal ettiği düşünülmektedir (Powell, 1991: 194; Hasselbladh ve Kallinikos, 2000: 704). Haveman ve Rao (1997: 1613) örgütsel formları özel formlar, kurumsal formları genel formlar olarak tanımlayarak, bu ilişkinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Ona göre, örgütsel form ve kurum ikiliği tekrarlanan ilişkiye mahkûmdur. Çünkü örgütler kurumsal malzemeleri ifade etmekte, bu nedenle örgütsel formların kaderi kurumların kaderini, kurumların kaderi de örgütsel formların kaderini belirlemektedir. Örgütsel formların değerlendirilme ve sürekliliği de kurumların değerlendirilme ve sürekliliğini aynı zamanda mümkün kılmaktadır. Örgütsel dil de bir form olarak hem kurumların değerlendirilmesi ve sürekliliğinde hem de kurumların kaderinde rol oynamaktadır. Bu yaklaşım, yapı teorisindeki "yapının ikiliği" tanımlamasına da uygundur. Bu tanımlamaya göre sosyal sistemin yapısal özellikleri hem tekrarlanan eylemin oluşturucusu hem de onun çıktısıdır (Giddens, 1984: 25).

Örgütsel dil formları, sosyal hayat formlarının örgütsel alandaki karşılıklarından biri olarak tanımlandığına göre, bu formlar aynı zamanda örgütsel alandaki kurallar ve kaynaklar olarak da değerlendirilebilir. Çünkü kurallar Sewell'a (1992: 8) göre formel olarak belirlenmiş yönergeleri çağrıştırmaktadır. Bundan dolayı Sewell bu kuralları "şema" olarak nitelemektedir. Dil formları da örgütsel dilin nasıl oluşacağını belirleyen şemaları temsil ettiğine göre, kurallar ve formlar arasında benzerlik kurmak mümkün hale gelmektedir. Ayrıca yapı teorisine göre kaynak kavramı, sosyal etkileşimin rutininde dönüştürme yetenek ve kapasitesine sahip olan güç olarak tanımlanmaktadır (Sewell, 1992: 9). Bu nedenle örgütsel dil formlarının, örgütler arası etkileşimde örgütleri ve örgütsel alanı dönüştürme özelliğine ve gücüne sahip olabileceği öne sürülebilir. Böylelikle bu formlar hem kural hem de kaynak olarak nitelenebilir. Getirilen bu bakış açısıyla dil formları, etkileşimsel iletişim pratikleri ile oluşurken aynı zamanda onun da belirleyicisi olmaktadır. Örgütsel dil formlarının sonuç ve yapılarının meşrulaşması onların sürekliliğini sağlamaktadır. Meşruiyet ise örgütsel form ile toplumdaki normatif, bilişsel ve düzenleyici özelliklerin bir arada bulunduğu kurumlar arasında bir mutabakatı gerektirmektedir (Haveman ve Rao, 1997: 1613). Bu durum özel form ve genel form uyumu olarak da açıklanabilir.

Örgütsel dil formları, kurumlara bağlı olarak değişmektedir (Haveman ve Rao, 1997: 1613). Yapısalcı teori, eylemin ve değişimin şartlarının birlikte oluşarak hem eyleme hem de değişime yön verdiğini öne sürmektedir (Giddens, 1984: 3; Barley ve Tolbert, 1997: 96). Örgütsel formlar değişim şartlarını içinde taşıyarak, özel kurumları (düzenleyici, normatif ve bilişsel süreçler) etkilemektedir. Özel kurumlar, örgütsel formlarla birlikte değişimi yaşamakta (Haveman ve Rao, 1997: 1614) ve bu değişim birlikteliği, kurumların oluşumundaki bireysel ya da örgütsel dilin rolünün görülmesi sağlamaktadır. Çünkü örgütsel dil formlarının, Haveman ve Rao'nun genel kurumlar adını verdiği toplumun üst ilkeleri ve inanç sistemlerinin değişimine etkisini, bu kurumların tarihsel oluşum süreçlerinin derinliği göz önünde bulundurulduğunda göstermek zor olabilir. Fakat özel kurumlar adı verilen örgütsel alandaki düzenleyici, normatif ve bilişsel süreçlere etkisini göstermek biraz daha mümkün görünmektedir.

Zihinde yerleşmeyen bir sosyal inşa mümkün olamayacağı için dilsel formların bireysel ya da örgütsel aktörün zihninde oluştuğu söylenebilir. Bundan dolayı bu formların yapısı ve içeriğinin onları kullanan örgütlerin anlayış ya da zihin yapısını yansıttığı öne sürülebilir. Bu varsayım doğru kabul

edildiğinde, örgütlerin dilsel formları üzerinden örgütlerin anlayış ve zihin yapılarını anlamanın mümkün olabileceği sonucu çıkarılabilir. Çıkarım yoluyla elde edilen bu sonucun genelleştirilebilmesi ise örgütsel anlayışın döngüsel özelliği ile ilgilidir. Bu döngüsellik sosyal pratiklerin düzenli olarak tekrarlanması ve bu tekrarın eylemsel bir döngü halini alması nedeniyledir. Fakat bu döngüselliğin bilinçsizliği yansıtmadığını, sadece sosyal hayatın akışı içinde böyle bir özelliği takip ettiğinin belirtilmesi gerekir. Bu özellik örgütlere, hem amaçları için sebep oluşturmakta hem de bu sebepleri açıklama fırsatı sunmaktadır (Giddens, 1984: 3). Garfinkel de (1967: 263-264) örgütsel hayatı anlamak için meşru sosyal düzende hesap vermenin rolüne ve pratik sebeplere odaklanmaktadır. Örgütsel dil formları, örgütün amaçları açısından hem sebep oluşturmada hem de bu sebepleri açıklamada oldukça kullanışlıdır. Çünkü örgütsel alan sembolik unsurlar ve bilişsel ilişkilerden oluşan sosyal ağlar olarak tanımlanmaktadır. Bu ağın içerisinde örgütlerin şematik yapıları ve sosyal ilişkileri de eş zamanlı olarak oluşmaktadır (Di Maggio, 1997: 282-283). Bu dilsel formlar analiz edildiğinde hem örgütlerin şematik yapıları ve anlayışları çözümlenebilmekte hem de kurumsal çevreleriyle kurdukları sosyal ilişki düzeninin sembolik içeriği anlaşılabilmektedir.

Şimdiye kadar kurumların sosyal inşası açıklanmaya çalışıldı. Bu süreçte yapı teorisinin bazı temel argümanları kullanıldı. Sosyal pratik düzen, sosyal ilişki, yapısal kurallar, kurallar ve kaynaklar, sözel ve pratik bilinç, sosyal geleneğin bilgisi, yapının ikiliği gibi yapısalcı yaklaşımın kavramları, kurumsallaşma sürecinin daha açık bir biçimde anlaşılmasına yardımcı oldular. Giddens'ın yapı teorisi, kurumların normatif gücüne ve bunların davranış üzerindeki etkisine çok az yer vermesine rağmen (Barley ve Tolbert, 1997: 96) aktörün yorumlama, niyet ve iletişimsel eylemini analize dâhil etmesi ve anlamın etkileşimsel süreçteki kurallara bağlı olarak üretildiğini vurgulaması ile örgütsel analize önemli katkılar yapmıştır. Ancak yapısalcı yaklaşımda birey, Powell ve Colyvas'in de (2008: 279) belirttiği gibi sadece davranmakta, eylemin gerçekleştirildiği şartları seçememektedir. Ayrıca Sewell'ın (1992: 2) değindiği üzere, insani eylemin etkinliği yapının dilinde kaybolmaya eğilimli bir izlenim vermektedir. Bu durum onu kurumsalcılığın, kurumların ve anlamın kendiliğinden oluşumu görüşüne yaklaştırmaktadır. Anlamın Zilber'e (2002: 236) göre sadece eylem ve yapının niteliği olarak analiz edilmesi bir eksikliktir. Aynı zamanda eylem ve yapının yorumlanabilen bilişsel süreçler olarak da analiz edilmesi gerekmektedir.

Buraya kadar kurumların sosyal inşasında dilin rolü ve dilin bu süreçte nasıl kurumsal bir form kazandığı açıklanmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki kısımda örgütlerin çevrelerine örgütsel gerçeklikleri bu kurumsal dil formları aracılığı ile nasıl farklılaştırarak yansıttıkları gösterilmeye çalışılacaktır.

4. ÖRGÜTSEL GERÇEKLİĞİN FARKLI YANSITILMASINDA DİLİN ROLÜ

Powell ve Colyvas'e (2008: 300) göre anlam ve eylem arasında süregiden ilişki, örgütsel araştırmalar için kilit bir konudur. Sosyal hayatın bu temel özelliklerinden biri diğerinin yerini dolduramamaktadır. Bu kavramlar araştırma için kurumsal unsurları ayırt edici bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle bireylerin ve örgütlerin neye dikkat ettikleri, yaptıklarıyla ne anlattıkları kurumsal analizdeki mikro süreçlerin merkezi konusu olmalıdır. Bundan sonraki aşamada örgütlerin dil aracılığıyla kurumsal çevreye ne mesaj verdikleri ve gerçekliğin üzerini örterek onu nasıl farklılaştırdıkları açıklanacaktır.

4.1. Örgütsel Dil, Bilişsel Şema ve Anlam

Sosyal eylem hem onu gerçekleştiren hem de diğer sosyal aktörler tarafından onun sosyal yapı kurumlarına uygunluğu açısından yorumlanmaktadır (Barley ve Tolbert, 1997: 97; Zilber, 2002: 236). Yorumlama, eylemin gerçekleştirildiği bağlama ve yorumlamayı yapan aktörün bilişsel şematik yapısına göre biçimlenmektedir. Örgütlerin bilişsel şematik yapısı, yorumlayıcı şema olarak örgütlerin arketiplerinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Yorumlayıcı şema ise sosyal ortamda dil aracılığıyla içselleştirilmektedir (Berger ve Luckman, 1967: 155). Fakat dil formları sabit kalsa bile anlam sabit kalmamakta, sosyal uyum beklentilerine göre şekillenmeyebilmektedir. Sonuç olarak sosyal düzenin içinde anlam değişkenlik göstermekte ve yeni anlamlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum aktörlerin çoklu amaç, niyet ve mantıklara sahip olmasından kaynaklanabilmektedir (Friedland ve Alford, 1991: 232; Weick, 1993: 645; Zilber, 2002: 236; Scott, 2008: 429; Powell ve Colyvas, 2008: 277; Thornton ve Ocasio, 2008: 103).

Etkileşimsel süreçte aktör, eylem ve anlam karşılıklı ilişki içindedir. Sosyal düzen içerisinde aynı pratikler farklı anlamları ifade edebilmekte, bu nedenle farklı kurumları koruyup yansıtmakta ya da kurumlara alternatif olabilecek yeni anlamlar geliştirebilmektedir. Bu süreçte anlam pratikleri şekillendirdiği kadar pratikler de anlamı şekillendirmektedir (Powell ve Colyvas, 2008: 300). Bu süreçteki dil pratiklerinin işlevi ise nesnelleşmiş sosyal dünyadaki mantığın köklü bir şekilde yerleşmesini sağlamaktır (Berger ve Luckman, 1967: 85). Sonuç olarak dil, bilişsel şemanın içselleşmesini, bilişsel şema yorumlamayı, yorumlama anlamı, anlam kurumları ve kurumlar da kural ve pratikleri etkilemektedir. Burada dil formlarıyla daha çok bilişsel şemalar arasında ilişki kurulmaya çalışılmaktadır. Çünkü dili oluşturan kavramlar anlam içermekte, anlam ise bilişsel şemaların kategorilerinde oluşmaktadır. Bu kategoriler ise dil sayesinde var olmaktadır. Dil ve bilişsel şema, gerçek dünyadan bağımsız soyut ve sembolik düzeyde inşa edilmektedir. Bundan dolayı örgütsel söylemi, gerçekliğin basit bir yansıması olarak değerlendirmek mümkün olamamaktadır. Çalışmalar, modern örgütlerde bilişin sınırlarına vurgu yapmakta ve örgütsel dili hem bilişsel hem de sosyal ürünler olarak tanımlamaktadır (Powell ve Colyvas, 2008: 284).

Yapı teorisinde de yer aldığı gibi, yapıyı oluşturan kural ve pratiklerle anlam arasında güçlü bir ilişki olduğu ve bunların birbirlerini etkilediği görüşü oldukça önemlidir (Giddens 1984: 2-21; Weick, 1993: 645). Yalnız yapı teorisi bu ilişkinin tam olarak nasıl oluştuğunu açıklayamamaktadır. Sewell (1992: 4) yapı teorisindeki bilgili ve yetenekli aktör tanımının, yaratıcı ve yenilikçi yollarla yapısal olarak kapasitesini oluşturan aktörü ima ettiğini fakat bu durumun yeterince açık olmadığını belirtmektedir. Fligstein (1997: 397) bu ilişkinin, ortak anlam ve kimlikle diğerlerini işbirliğine motive eden "kurumsal girişimci" tarafından gerçekleştirildiğini öne sürmektedir. Ona göre ortak anlamın üretilmesinde başat aktör kurumsal girişimcidir. Weick (1993: 642) örgütün bütün üyelerinin, ortak anlam ve kimliğin üretiminde önemli rol oynadığını düşünmektedir. Zilber (2002: 236) ise anlamı, eylem ile aktör arasındaki bağlantıda görmektedir. Ona göre aktör, örgütsel bağlam tarafından kendine dayatılan anlamın pasif bir taşıyıcısı değildir. Onu yorumlayarak değiştirmekte ya da dönüştürmektedir. Bu nedenle kurumsal anlamı örgütsel yapı ve pratiklerde değil bireylerin zihninde aramak gerekmektedir. Fakat kurumsal anlam, bireylerin zihninde bulunmasına rağmen bireysel olarak icat edilememekte ya da var edilememektedir. Onun kaynağı sosyo-kültürel unsurlardır ancak bireyler onu yapılar ve pratikler yoluyla algılamaktadır. Sonunda anlamla eylem birleştiğinde aktör aktif hale gelmektedir.

Örgüt, bilişsel altyapısı aracılığıyla eylemin kurumsal anlamını kavramakta, böylelikle aktif hale gelmekte ve harekete geçmektedir. Ancak örgütsel alanda her somut unsurun yansıttığı bir anlam ya da verdiği bir mesaj bulunmakta ve bunlar her bir aktör tarafından benzer ya da farklı şekillerde anlaşılabilmektedir. Benzer anlaşılma ne kadar yüksekse ortak kurumsal anlama o kadar yaklaşılmış demektir. Bu daha önce bahsedilen kolektif zihnin oluşma derecesi ile ilgilidir. Örgütsel alanda çevrenin, eylemin kurumsal anlamını kendiliğinden ve doğrudan kavraması mümkün değildir. Örgütsel dil formları biçim ve içeriklerindeki sabit unsurlar aracılığıyla hem farklı anlaşılmaların önüne geçebilmekte hem örgütler açısından istenilen anlamı çevrede oluşturabilmekte hem de örgütsel alanın inanç, değer ve normlarının yayılmasını sağlamaktadır.

4.2. Örgütsel Dil Formları ve Semboller

Örgütsel dil formları nasıl oluşur? Örgütsel dil formlarını etkileyen diğer unsurlar nelerdir? Örgütsel alanda sembol ve dil formlarının değişimi nasıl gerçekleşir? Bu değişim örgüt üyelerince ve çevre tarafından nasıl kanıksanır? Bazı sosyologlarca kültürün dil ve günlük pratiklere gömülü olduğuna inanılmaktadır. Dil sembolleri, günlük pratikler ise somut eylemi ifade etmektedir. Kültürün, insanların var olan düzenlemelere alternatif görünüm getirebilme kapasitesini zorladığı kabul edilmektedir. Bu yönde düşünen sosyologlara göre, dilin aktörler tarafından değiştirilmesi ya da alternatif yeni bir dil oluşturulması oldukça zordur (Di Maggio, 1997: 268). Ancak örgütsel dil, kurum değil bir formdur. Kurum ise örgütün üyeleri ve çevresindekiler tarafından algılanan ve paylaşılan anlamlarının bir birleşimidir (Hirsch, 1997: 1718; Zilber, 2002: 234; Giddens, 1984: 24-28). Dilsel formların işlevi kurumların anlamlarını yansıtması ya da taşımasıdır.

Örgütler, ortak anlamı yakalamak ve kastettiği anlamın diğer aktörler tarafından anlaşılmasını sağlamak için sembol ve kelimelerden oluşan örgütsel dilleri meydana getirmişlerdir. Oluşturulan bu

diller aracılığıyla bireysel ve kolektif çevre aktörleriyle iletişim kurmakta ve onlarla anlaşmaya çalışmaktadır (Berger ve Luckman, 1967: 51). Dili oluştururken içerisinde bulunduğu kültürden etkilenmekte ve kültürel kurallardan yararlanmaktadır (Meyer ve Jepperson 2000: 100). Fakat Di Maggio (1997: 268) bilişsel araştırmaların, kültürün zorlayıcı etkisinin yanında imkân sağlayıcı özelliğini de ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Bu nedenle kültürün örgütsel dilin sabit unsurları üzerinden ortak anlamın oluşmasına katkı sunarken, aynı zamanda örgütlerin örgütsel gerçekliği farklılaştırarak çevresine yansıtabilmesine de imkân sağladığı öne sürülebilir.

Daha önce etkileşimsel düzende aktörün faaliyetlerinin sonuçları konusunda çevresine güvence vermek için açıklama yapma durumundan bahsedilmişti (Garfinkel, 1967: 263-264; Goffman, 1983: 2-5; Weick, 1993: 635; Powell ve Colyvas, 2008: 281). Örgütler de çevresine güvence vermek ya da ortak anlamı oluşturmak için açıklamalar yapmaktadırlar. Fakat istenilen ortak anlamın başarılması, dil ve kelimelerin "kullanılma protokolüne" bağımlıdır. Dilin boyutları, performans ve başarının formel ölçümünde kodlanmıştır. Bu inşa edilmiş tanımlar, aktörün bir başkasını değerlendirmesiyle ölçülmüş hale gelmektedir. Sosyal ilişkiler söylem üzerinden gerçekleştiği için değerlendirmenin yansıması da yine söylem ile gerçekleşmektedir. Dil, değerlendirmelerin diğerlerine ulaştırılmasında önemli rol oynamaktadır. Aktör performans ve faaliyetinin hesabını vermek için onları somutlaştırmakta ve böylece anlam, söylemin kavramsal kategorileri aracılığıyla sabit hale getirilmektedir. Diğer aktörlerin sürece katılımı ve kendilerine uyarlamasıyla geçerliliği onaylanmaktadır. İçsel olarak bu sürecin bir parçası olmayan diğer bazı aktörler de bunlara öykünerek taklit etmektedirler. Bu sayede öznel tanımlama ve anlamlar, doğal ve genel hale gelerek ortak kurumsal anlam üretilmiş olmaktadır. Böylelikle bireysel deneyimler sosyal gerçekliğe dönüşerek kurumsallaşmakta, kurumlar kanıksanmakta ve bir kez kanıksandıktan sonra yansıttıkları ortak anlamlar aracılığıyla süreklilik kazanmaktadırlar (Powell ve Colyvas, 2008: 297; Zilber, 2002: 235; Berger ve Luckman, 1967: 82; Sewell, 1992: 8).

Örgütler, kurumsal çevrede oluşan bu anlamı, kurumsal yapının izin verdiği ölçüde kendi lehine kullanmak istemektedirler. Weick (1993: 635) örgütlerin çevrelerine anlam ve düzen sağlayan özelliklere sahip olduklarını ileri sürmektedir. Çünkü yukarıda da değinildiği gibi anlam değişkendir ve örgütler anlamın bu değişken özelliğine karşın, yapısı ve faaliyetlerine ilişkin arzu ettiği anlamı sürdürmek ve korumak niyeti taşıyabilmektedir. Böylelikle sadece yapı ve pratiklerinin kurumsallaşmasını değil onların nasıl yorumlanacağını ve anlaşılacağını da belirlemek istemektedirler. Bu isteğini faaliyetleri metinleştirme ve ilkeleri kurallaştırma gibi örgütsel dil formları yoluyla gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar (Hasselbladh ve Kallinikos, 2000: 701; Zilber, 2002: 236-237; Powell ve Colyvas, 2008: 292). Bu amaçla, kurumsal alanın normlarından, sosyal çevrenin kültüründen ve örgütün tarihsel birikiminden faydalanmaktadırlar.

Toplumsal kültürün örgütlere sunduğu bu imkânı (Di Maggio, 1997: 268) değerlendirebilmek için Weick'e (1993: 635) göre odağı, karar verme süreçlerindeki rasyonellikten, sezgiselliğe doğru çevirmek gerekmektedir. Çünkü ona göre örgütlerde oluşturulan gelenek ve hikâyeler, sezgiselliğin tarihsel boyutu içinde örgütsel üyelere bir çizgi sunmaktadır. Bu gelenek ve hikâyeler, örgüt üyelerinin hem söylemden ne anladıklarını hem de neyi nasıl anlatacaklarını etkilemektedir. Gelenek önceki kelimeleri çağrıştırmakta, inanılan ve yeniden üretilen eylem ilişkilerini güçlendirmektedir. Geleneğin kalıcı ve dönüşebilir olması için sembolik özellikte olması zorunludur. Hikâyeler ise deneyim ve sonuçları tanımlayan kelimelere yardım etmekte (Powell ve Colyvas, 2008: 300) ve bu kelimeler örgütlerin sosyal sistem içerisindeki statüsünü desteklemektedir (Hasselbladh ve Kallinikos, 2000: 703). Bu özellikleri nedeniyle kelimelerin söylem, mantık, biliş, kategori ve kültürün inşasında ve korunmasında merkezi bir rolde oldukları söylenebilir (Loewenstein, Ocasio ve Jones, 2012: 75).

Gelenek, hikaye, ritüel gibi kültürel unsurların örgütler tarafından nasıl kullanıldığını anlayabilmek için (Swidler,1986: 273), Weick'in (1993: 635) tarihsel bir bakış açısı sunan "sezgisellik" kavramı üzerinden bakmak gerekmektedir. Ona göre örgütler, sonuç ve deneyimlerinin hesabını vermek için hikâyeler kullanmakta ve prosedürlerin dilinden faydalandığı bir geleneği inşa etmektedirler. Bu süreçte örgütsel dil, örgüte ilişkin açıklamalarda sınırları belirlemekte ve kurumsal çevreye nelerin yansıtılacağını belirleyen bir süzgeç görevi görmektedir (Powell ve Colyvas, 2008: 299). Örgütlerin gerçekliği süzerek ya da farklılaştırarak yansıtmak istemelerinden dolayı, örgütsel dil formları da rastgele seçilen sembol ve kelimelerle değil, arzulanan anlamı yansıtabilecek kelime ve

sembollerle kurgulanmaktadır (Loewenstein, Ocasio ve Jones, 2012: 45). Bu kelimeler, anlamın içinde devam eden dönüşümde örgütsel söylem alanının kaynağını teşkil etmekte (Powell ve Colyvas, 2008: 298) ve böylelikle hem anlamı gerçekliği yansıtan kavram olarak hem de gerçekliği oluşturan kaynak olarak işlev görmektedir (Weick, 1993: 649-650). Kelimelerin kaynak olarak tanımlaması, yapı teorisindeki yapının tekrar üretimini sağlayan "kurallar ve kaynaklar" (Giddens, 1984: 15) açıklamasıyla örtüşmektedir. Daha önce örgütsel dil formları kaynak olarak tanımlanmış, kurumların oluşumundaki etkileri gösterilmişti (Haveman ve Rao, 1997: 1613-1614; Sewell, 1992: 9). Bundan dolayı kelimelerden oluşan örgütsel dilin, örgütsel gerçeklik olarak tanımlanan kurumların oluşumunda etkin bir rol oynadığı ileri sürülebilir. Bunun yanında ayrıca örgütsel dilin, örgütsel gerçekliğin kurumsal çevreye yansıtılmasındaki rolünü de göstermek gerekmektedir.

4.3. Örgütsel Alanın Görünümleri ve Örgütsel Dil

Örgütsel hayata bakıldığında değişen ve sabit kalan unsurlar görülmektedir. Aktör, eylem ve anlam bir yandan değişirken bir yandan kalıcıymış gibi algılanmaktadır. Bunun sebeplerinden biri bu değişimin çok yavaş ve kısa adımlarla gerçekleşiyor olması iken diğer bir sebebi ise bunların algılanmasını sağlayan araçların sabit görünümler sunmalarıdır. Oysaki etkileşimsel hayat öznelerarası ilişkiler üzerine kurulu bulunmakta ve iletişim kuran bireyler arasında gerçekleşen anlam sentezi sayesinde varlığını devam ettirmektedir. Bu etkileşim boyunca anlamın kendini ve özneyi dönüştürmesinden dolayı örgütsel eylemin gerçekleştirileceği şartların tam olarak bilinebilme ihtimali azalmaktadır. Örgütler bilinemeyen şartlar içerisinde eylemini güdülemekte, rasyonelleştirmekte ve tekrarlamaktadır. Fakat eylem istenmeyen ya da beklenmeyen birçok sonuçla neticelenmektedir (Giddens, 1984: 5). Bundan dolayı örgütsel alanın bazı özelliklerinin belirsiz olduğu (Weick, 1993: 642) ve bu alanın içinde örgütlerin diğer aktörlerle ilişkilerinin tam olarak bilinemeyeceği ve örgütlerin sergilediği eylemin gelecekteki sonuçlarının tam olarak tahmin edilemeyeceği söylenebilir (Powell ve Colyvas, 2008: 285). Örgütler bu belirsizliği ortadan kaldırmak ya da dikkati farklı yöne çekebilmek için metaforlar, analojiler gibi dilsel araçları kullanmaktadırlar.

Metaforlar, kurulu düzende belirsizlik ve muğlaklığın azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Fakat bu tür dilsel manipülasyonlar, olgusal ve algısal gerçeklik arasındaki çelişkinin tamamen ortadan kaldırılabilmesini sağlayamamaktadır. Mesela örgütler bir taraftan üniversiteleri hor görürken eş zamanlı olarak diğer taraftan da bilim ve teknolojiyi metheden bir örgütsel dil inşa edebilmektedir (Powell ve Colyvas, 2008: 300). Çünkü bilimsel bakış açısı, rasyonel ve ilerici toplumda yüksek modernitenin bir gereği olarak kabul edilmiştir edilmiştir (Meyer ve Jepperson, 2000: 103). Örgütler bu düşünceyi içselleştirmemiş olsa bile kendini bu yargıya uygun bir dil inşa etmek zorunda hissetmektedir. İçselleştirilemeyen bu anlayışla bir yandan bilime övgüler sıralanırken, diğer yandan bilim üretmekle görevli üniversiteler ve bilim insanları çelişkili bir şekilde küçümsenmektedir. Bu çelişki sosyal hayatın anlam bütünlüğü sağlanamayan her aşamasında görülebilmektedir.

Örgütlerin çelişkili bir görünüm arz eden bu tutumunu, tamamen çıkarcı aktör tanımıyla açıklamaya çalışmak, tartışmayı stratejik yaklaşıma yakınlaştıracağı için kurumsalcı yaklaşım içerisinde mümkün değildir. Burada Fligstein'ın "sosyal aktör" kavramı kullanılabilir. Stratejik aktörün verili bir çıkara sahip olduğu varsayımının aksine sosyal aktör, diğer aktörlerin örgütsel alanda var olma ve varlığını devam ettirme çıkarını da içinde barındırmaktadır (Fligstein, 1997: 398). Diğer aktörlerin varlık hakkına saygı gösteren bu sosyal aktör tanımı, hem Weick'in (1993: 642) bahsettiği "saygılı etkileşim" kavramıyla hem de Garfinkel (1967: 263-264), Goffman (1983: 2-5), Powell ve Colyvas (2008: 281) gibi teorisyenlerin tanımladığı, çevresine güvence vermek için açıklama yapan aktör kavramıyla uyumludur. Fligstein'a (1997: 398) göre çıkar ve çıkarın elde edilme imkânları sosyal yapı tarafından belirlenmektedir. Weick (1993: 646) sosyal yapıda anlamın azalması durumunda sosyal bağların ve yapının öne çıktığını ifade etmektedir. Swidler'e (1986: 281) göre bu şartlarda sosyal yapı ve kültür kaynaşmakta, aktörlerin eylem ve söylemleri arasında büyük boşluklar meydana gelmektedir. Örgütler bu tip durumlarda yapıyı öne çıkararak örgütsel gerçekliğin üstünü örtme ya da gerçekliği farklılaştırarak yansıtma yolunu tercih etmektedirler.

Eğer sosyal ve kurumsal alanda anlamdaki değişimden çok yapıda değişim söz konusu olursa, diğer kontrol formları yükselmekte ve eylemdeki mantıksızlığa karşı anlam değil davranış sorumlu tutulmaktadır. Yapının az ve belirsiz, anlamın fazla ve belirgin olduğu bu tip durumlarda davranış

yapıyla ilişkilendirilmekte ve anlam sabit olduğu için değerlendiriciler doğrudan eyleme odaklanmaktadırlar (Weick, 1993: 646). Bu durumda örgütsel alanın yapısı belirsizleşmekte ve Fligstein'e (1997: 401) göre kurumsal çerçevede stratejik eylem mümkün hale gelmektedir. Çünkü örgütün, örgütsel dil aracılığı ile anlamı kontrol etme ve manipüle etme imkânı oluşmaktadır. Swidler (1986: 281-284) bu tip durumlarda örgütün, ideolojik ritüelleri ve sembolleri kullanma imkânının arttığını söylemektedir.

Bu makalede şimdiye kadar örgütsel dilin, örgütsel alandaki sosyal gerçekliklerin oluşumunda ve örgütsel gerçekliklerin kurumsal alan yansıtılmasındaki rolü açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın yaklaşımına göre örgütsel dil, örgütsel alandaki aktörlerin zihinsel şemalarını etkilemekte, bu şemalar sosyal çevre aktörlerinin yorumlama ve anlama biçimlerini şekillendirmektedir. Bu yorum ve anlam kurumları, kurumlar da kural ve pratikleri oluşturmaktadır. Bu açıklama oldukça mantıklı görünmektedir. O zaman kurumlardaki değişimi de sürecin başlatıcısı olan örgütsel dil ile ilişkilendirmek gerekmektedir (Searle, 2005: 84). Fakat örgütsel dilin herhangi bir sebebe bağlı olmadan değiştiğinin iddia edilmesi zordur ve çok mantıklı görünmemektedir. Mantıklı görünen, dilin inşasının ya da dönüşümünün anlam ve şema ile ilişkilendirilmesidir. Berger ve Luckman'a (1967: 55) göre dilin inşası anlamın alanındadır ve dil farklı nesneleri sınıflandıran şemaya göre inşa edilmektedir. Sembol ve görüntüler şema aracılığıyla anlama dönüşmektedir. O zaman anlam da şema aracılığıyla sembol ve görünümlerle ilişkilendirilebilir. Öyleyse merkezi konumda olan şemayı dönüştüren etken nedir? Bu sorunun cevabını verebilmek oldukça zordur. Fakat kurumsal yapının çoklu şemalara sahip olduğu ve bu çoklu şemaların sembolik olarak bireysel ve örgütsel aktörde gömülü bulunduğu (Friedland ve Alford, 1991: 243; Di Maggio, 1997: 277) varsayımı kabul edilirse kurumsal değişim süreci ve örgütsel dilin bu süreçteki rolü daha rahat açıklanabilir.

Bu yaklaşımdan hareketle sosyal bağlama ve şartlara göre çoklu şemalardan biri diğerlerine baskın gelmektedir. Sewell (1992: 8) şemaların, özneye bağlı olsa da şemalardan birinin farklı şartlarda kullanışlı şema olarak öne çıkma özelliğinden bahsetmektedir. Bu varsayım Weick'in (1993: 634) tanımladığı "bağlamsal rasyonalite" kavramıyla da uyumludur. Bu şema daha önce sergilenen pratik ve uygulamaları farklı yorumlamakta ve anlamlandırmaktadır. Anlamın değişmesi üzerine var olan örgütsel dil onu yeterince temsil edememektedir. Bu nedenle yeni anlamı tam olarak karşılayacak bir örgütsel dil oluşturulmakta ya da var olan dil de bazı değişiklikler yapılmaktadır. Eskisinden az ya da çok farklı olan bu örgütsel dil aracılığıyla yeni anlam yayılarak kurumlar değişmekte ya da dönüşmektedir. Sosyal hayatın nesnel gerçeklikleri olan bu yeni ya da değişmiş kurumlar, örgütsel dil aracılığıyla korunmakta ve kurumsal yapı istikrarlı hale gelmektedir (Berger ve Luckman, 1967: 51; Hasselbladh ve Kallinikos, 2000: 708).

Çalışmada ortaya konulan bu yaklaşım daha önce değinilen ve açıklanan; Di Maggio'nun (1997: 273-275) evrensel ve bireye özgü bilişsel şemalar tanımlaması ile bireysel ve kolektif kimliğin bir arada inşası görüşüne uygundur. Ayrıca yine Di Maggio'nun (1997: 269-272) otomatik ve bilinçli biliş tanımlamaları ile Giddens'ın (1984: 2-4-17-25) sözel ve pratik bilinç ayrımına ve eylemin daha sonraki eylemin şartlarını kurallar ve kaynakları üreterek oluşturduğu iddiasıyla uyumludur. Diğer taraftan Weick'in (1993: 635) aktörlerin karşılıklı yorumlamayla şartları dönüştürdüğü düşüncesine, Haveman ve Rao'nun (1997: 1613) örgütsel form ile kurum ikiliği bağlamında birbirlerinin kaderine etki ettikleri değerlendirmesiyle de örtüşmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada örgütlerin, sosyal olarak tanımlanmış çıkarlarının dışında, kendine özgü çıkarlara sahip olabilecekleri, bu farklı çıkarların genelde çevreye uyum göstermek zorunda olan örgütleri çatışmaya yönelteceği, şartları ve çevreyi değiştirme gücü olmayan örgütlerin gerçekliği farklılaştırarak yansıtabileceği dilsel yöntemlere başvurabileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Bunun için öncelikle dilin, kurumsallaşma sürecinde oynadığı rol tartışılmış ve açıklanmıştır. Örgütsel dilin sadece anlamı ve bilgiyi taşıyıcı bir rolü olmadığı, aynı zamanda kurumların oluşumuna da etki eden bir faktör olduğu ileri sürülmüştür. Bu etki, örgütsel dilin örgütsel şemaların oluşumundaki katkısı üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır. Şemalar, yorumlama, anlam, kurumlar ve eylem arasındaki ilişki açıklanarak, örgütsel dilin kurumsallaşmadaki rolünün mantığı gösterilmiştir.

Örgütsel dilin oluşumu ise hem örgütlerin zihinsel şemaları hem de örgütün içerisinde yer aldığı kurumsal kültür ile ilişkilendirilerek, bu ikisinin örgütsel dil formlarını nasıl şekillendirdiği açıklanmıştır. Örgütsel dil formlarının taşıdığı yapısal ve kurumsal özellikler sayesinde, örgütsel gerçekliği farklılaştırarak sosyal çevreye yansıtabileceği ve böylelikle örgütle ilgili olumlu imajın oluşmasını sağlayabileceği öne sürülmüştür. Bu iddialara teorik dayanak oluşturabilmek amacıyla "eski kurumsalcılık" ve "yapısalcı teori" gibi yakın sosyolojik yaklaşımların görüşlerinden faydalanılmıştır. Çalışmanın başında sorulan araştırma sorularına, varılan sonuçlardan yola çıkılarak verilen cevaplar şu şekildedir:

Araştırma Sorusu 1: Örgütler, kurumsal çevreye gerçekte uyum göstermeyebilir mi?

Çalışmada kurumsal kuramın, "örgütsel aktörlerin kurumsallaşmış bir çevrede kurumları kanıksadığı ve içselleştirdiği" görüşü kabul edilmekle birlikte, Di Maggio'nun (1997: 269-272) otomatik ve bilinçli biliş, Giddens'ın (1984: 2-4-17-25) sözel ve pratik bilinç, Fligstein'ın (1997: 398) sosyal aktör tanımlamaları temelinde kuramın aktöre ilişkin varsayımları genişletilmiştir. Kurumların bütün örgütsel aktörler tarafından kusursuz kanıksandığı varsayımı yerine bazı örgütsel aktörlerin bilinçli ve sözel bilince sahip olabilecekleri, aynı zamanda kurumsal yapının diğer unsurlarıyla etkileşimsel ve saygılı bir ilişki kurabilecekleri öne sürülmüştür. Bu nedenle bir yandan sosyal aktör olarak tanımlanırken diğer taraftan sosyal olarak inşa edilmiş kendi çıkar ve hedeflerini gözetebileceği iddia edilmiştir. Sonuç olarak bu tip bir örgütsel aktörün kurumsal çevreye uyum gösteriyor gibi görünse de gerçekte uyum göstermeyebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma Sorusu 2: Örgütler, örgütsel dil aracılığıyla kurumsal çevreye farklı bir gerçekliği yansıtabilir mi?

Çalışmada örgütlerin faaliyetleri konusunda çevresindekilere açıklama yapma gerekliliği (Garfinkel, 1967: 263-264; Goffman, 1983: 2-5; Weick, 1993: 635; Powell ve Colyvas, 2008: 281) görüşünden hareket edilmiştir. Bu açıklamanın kültürel unsurların etkisiyle oluşturulan dil aracılığıyla yapıldığı belirtilmiştir (Swidler, 1986: 273; Meyer ve Jepperson, 2000: 100). Dil, şema, yorum ve anlam arasında ilişki kurulmuştur. Kültürel unsur ve kelimelerden oluşan dil aracılığıyla örgütler bilişsel şemayı etkileyerek, anlamı dönüştürerek ya da başka bir anlamı inşa ederek farklı bir gerçekliği çevresine yansıtabilir sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca ulaşılırken Powell ve Colyvas'in (2008: 300) "eylem ve anlam arasındaki kilit ilişki" önerisinden ve Di Maggio'nun (1997: 268) "kültürün zorlayıcı etkisinin yanında imkân sağlayıcı özelliği olduğu" görüşünden yararlanılmıştır. Bazı önemli kurumsalcılar farklı kurumsal şartlar ya da kurumsal değişim dönemlerinde çoklu şemaların örgütün çevreye uyum göstermesini kolaylaştırdığını öne sürmektedir (Friedland ve Alford, 1991: 243; Di Maggio, 1997: 277; Sewell, 1992: 8; Thornton ve Ocasio, 2008: 103). Onların bu iddiasından hareketle örgütlerin değişim dönemlerinde ya da farklı kültürel şartlarda dahi gerçeklikleri farklı bir biçimde yansıtabilecekleri değerlendirmesi yapılmıştır.

Araştırma Sorusu 3: Örgüt ve örgütsel dil temelli bir yaklaşım, kurumsal kuramın temel varsayımlarıyla çelişir mi?

Çalışmada örgütsel aktör ve örgütsel dil kavramları kurumsal alana doğru genişletildiği için bu iki kavrama dayalı bir yaklaşımın, kurumsal kuramın temel varsayımlarıyla çelişmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu sonucun temel iddiası şudur: "Örgütsel dil, örgütsel alandaki anlamların içindeki gizli mantığın üretilmesinde ve yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu gizli mantık örgütlerin bilişsel şemalarının içinde kodlanmış halde bulunmaktadır. Örgütler, örgütsel dilin etkisiyle çoklu şemalara ulaşırken, çoklu şemalar da örgütlerin şartlara uygun örgütsel dil geliştirmelerine imkân tanımaktadır. Böylelikle örgütler zamana ve duruma uygun yeni dil formları oluşturarak kendi amaçları doğrultusunda kullanabilmektedirler." Çalışmanın içerisinde bu iddianın teorik dayanakları gösterildiği için örgütsel dil ve örgütsel aktör temelli bir yaklaşımın kurumsal kuramın temel varsayımları ile çelişmeyeceği öne sürülebilir. Bu iddiayı temellendirebilmek için kullanılan sembol, anlam, yorum ve bilişsel şema kurumsal kuramın sosyolojik olarak yaslandığı ve üzerine inşa edildiği "bilişsel sosyolojinin" temel kavramlarıdır. Bu sayede kuramın temel felsefesi ve sosyolojik alanda oturduğu genel çizgi ihlal edilmemiş, sadece kuramın kapsamı genişletilmiş ve odak noktaları çeşitlendirilmiştir. Anlam, yorum, bilişsel şema ve örgütsel dil gibi kavramlarla geliştirilen yaklaşımın, kuramın analizlerindeki açıklayıcı kapasitesini artırıcı bir etki oluşturacağı ileri sürülebilir.

KAYNAKLAR

Ashcraft, K. L., T. R.Kuhn ve F.Cooren. (2009). Constitutional Amendments: Materializing Organizational Communication. *Academy of Management Annals*, 3.1, 1-64.

Barley, S. R. ve P. S.Tolbert. (1997). Institutionalization and Structuration: Studying the Links Between Action and Institution. *Organization Studies*, 18.1, 93-117.

Berger, P.L. ve T.Luckmann. (1967). The Social Construction of Reality. New York: Doubleday.

Bitektine, A. ve P.Haack. (2015). The "Macro" and the "Micro" of Legitimacy: Toward a Multilevel Theory of the Legitimacy Process. *Academy of Management Review*, 40.1, 49-75.

Coleman, J.S. (1986). Social Theory, Social Research and a Theory of Action. *American Journal of Sociology*, 91.6, 1309-1335.

Collins, R. (1981). On the Microfoundations of Macrosociology. *American Journal of Sociology*, 86.5, 984-1014.

Cornelissen, J.P., R.Durand, P.C.Fiss, J.C.Lammers ve E.Vaara. (2015). Putting Communication Front and Center in Institutional Theory and Analysis. *Academy of Management Review*, 40.1, 10-27.

DiMaggio, P. J. ve W.W.Powell. (1983). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*, 48, 147-160.

DiMaggio, P.J. ve W.W. Powell. (1991). Introdiction. W.W.Powell ve P.J.DiMaggio (Ed). The New Institutionalism in Organizational Analysis (içinde). Chicago: University of Chicago Press. 1-38.

DiMaggio, P. J. (1997). Culture and Cognition. *Annual Review of Sociology*, 23, 263-287.

Fligstein, N. (1997). Social Skill and Institutional Theory. *American Behavioral Scientist*, 40.4, 397-405.

Friedland, R. ve R.R.Alford. (1991). Bringing Society Back in: Symbols, Practies and Institutional Contradictions. W.W.Powell ve P.J.DiMaggio (Ed). The New Institutionalism in Organizational Analysis (içinde). Chicago: University of Chicago Press. 232-263.

Garfinkel, H. (1967). Studies in Ethnomethodology. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall. Inc.

Green, S.E. ve Y.Li. (2011). Rhetorical Institutionalism: Language, Agency and Structure in Institutional Theory since Alvesson 1993. *Journal of Management Studies*, 48.7, 1662-1697.

Giddens, A. (1984). The Constitution of Society: Autline of the Theory of Structuration. Berkeley. Los Angeles: University of California Press.

Goffman, E. (1983). The Interaction Order: American Sociological Association, 1982 Presidential Address. *American Sociological Review*, 48.1, 1-17.

Granovetter, M. (1985). Economic Action and Social Structure. The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91.3, 481-510.

Greenwood, R. ve C.R.Hinings. (1996). Understanding Radical Organizational Change: Bringing Together the Old and the New Institutionalism. *Academy of Management Review*, 21.4, 1022-1054.

Haack, P., M.D.Pfarrer ve A.G.Scherer. (2014). Legitimacy as Feeling: How Affect Leads to Vertical Legitimacy Spillovers in Transnational Governance. *Journal of Management Studies*, 51.4, 634-666.

Habermas, J. (2001).İletişimsel Eylem Kuramı. M.Tüzel (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi (orijinal baskı tarihi 1981)

Harmon, D. J., S.E.Green ve G.T.Goodnight. (2015). A Model of Rhetorical Legitimation: The Structure of Communication and Cognition Underlying Institutional Maintenance and Change. *Academy of Management Review*, 40.1, 76-95.

Hasselbladh, H. ve J.Kallinikos. (2000). The Project of Rationalization: A Critique and Reappraisal of Neo-Istitutionalism in Organization Studies. *Organization Studies*, 21.4, 697-720.

Haveman, H.A. ve H.Rao. (1997). Structuring a Theory Moral Sentiments: Institutional and Organizational Coevolution in the Early Thrift Industry. *American Journal of Sociology*, 102.6, 1606-1651.

Hirsch, P.M. (1997). Sociology without Social Structure: Neo-Institutional Theory Meets Brave New World. *American Journal of Sociology*, 102.6, 1702-1723.

Hirsch, P.M. ve M.Lounsbury. (1997). Ending the Family Quarrel: Toward a Reconciliation of Old and New İnstitutionalisms. *American Behavioral Scientist*, 40.4, 406-418.

Jepperson, R.L. (1991). Institutions, Institutional Effects and Institutionalism. W.W.Powell ve P.J.DiMaggio (Ed). The New Institutionalism in Organizational Analysis (içinde). Chicago: University of Chicago Press. 143-163.

Jepperson, R.L. ve J.W.Meyer. (2011). Multiple Levels of Analysis and the Limitations of Methodological Individualisms. *Sociological Theory*, 29.1, 54-73.

Loewenstein, J., W.Ocasio ve C.Jones. (2012). Vocabularies and Vocabulary Structure: A New Approach Linking Categories, Practices and Institutions. *Academy of Management Annals*, 6.1, 41-86.

Meyer, J.W. ve B. Rowan. (1977). Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. *American Journal of Sociology*, 83.2, 340-363.

Meyer, J.W. ve B.Rowan. (1991). Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. W.W.Powell ve P.J.DiMaggio (Ed). The New Institutionalism in Organizational Analysis (içinde). Chicago: University of Chicago Press. 41-62.

Meyer, J.W. ve R.L.Jepperson. (2000). The Actors of Modern Society: The Cultural Construction of Social Agency. *Sociological Theory*, 18.1, 101-120.

Meyer, J.W. (2008). Reflections on Institutional Theories of Organizations. R.Greenwood, C.Oliver, K.Sahlin ve R.Suddaby (Ed). Handbook of Organizational Institutionalism (içinde). London: Sage. 788-809.

Meyer, J.W. (2010). World Society, Institutional Theories and the Actor. *Annual Review of Sociology*, 36, 1-20.

Phillips, N., T.B.Lawrence ve C.Hardy. (2004). Discourse and Institutions. *Academy of Management Review*, 29.4, 635-652.

Powell, W.W. (1991). Expanding the Scope of Institutional Analysis. W.W.Powell ve P.J.DiMaggio (Ed). The New Institutionalism in Organizational Analysis (içinde). Chicago: University of Chicago Press. 183-203.

Powell, W.W. ve J.A.Colyvas. (2008). Microfoundations of Institutional Theory. R.Greenwood, C.Oliver, K.Sahlin ve R.Suddaby (Eds). Handbook of Organizational Institutionalism (içinde), London: Sage. 276-298.

Scott, W.R. (1987). The Adolescence of Institutional Theory. *Administrative Science Quarterly*, 32, 493-511.

Scott, W.R. (2008). Approaching Adulthood: The Maturing of Institutional Theory. *Theory Sociology.* 37, 427-442.

Searle, J.R. (2005).Toplumsal Gerçekliğin İnşası. M.Macit ve F.Özpilavcı (Çev.), İstanbul: Litera Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 1995)

Sewell, W.H. (1992). A Theory of Structure: Duality, Agency and Transformation. *American Journal of Sociology*, 98.1, 1-29.

Simon, H. (1976). Administrative Behavior. 3th ed. Newyork: The Free Press. Macmillan Publishing.

Swidler, A. (1986). Culture in Action: Symbols and Strategies. *American Sociological Review*, 51.2, 273-286.

Thornton, P.H. ve W.Ocasio. (2008). Institutional Logics. R.Greenwood, C.Oliver, K.Sahlin ve R.Suddaby (Ed). Handbook of Organizational Institutionalism (içinde). London: Sage. 99-129.

Tolbert, P.S. ve L.G. Zucker. (1996). The Institutionalization of Institutional Theory. S.Clegg, C.Hardy ve W.Nord (Ed). Handbook of Organization Studies (içinde). London: Sage. 175-190.

Tost, L.P. (2011). An Integrative Model of Legitimacy Judgments. *Academy of Management Review*, 36.4, 686-710.

Weick, K.E. (1993). The Collapse of Sensemaking in Organizations: The Mann Gulch Disaster. *Administrative Science Quarterly*, 38.4, 628-652.

Wiley, N. (1988). The Micro – Macro Problem in Social Theory. *Sociological Theory*, 6.2, 254-261.

Zilber, T.B. (2002). Institutionalization as an Interplay Between Actions, Meanings and Actors: The Case of a Rape Crisis Center in Israel. *Academy of Management Journal*, 45.1, 234-254.

Zucker, L.G. (1977). The Role of Institutionalization in Cultural Persistence. *American Sociological Review*, 42.5, 726-743.

Zucker, L.G. (1987). Institutional Theories of Organization. *Annual Review of Sociology*, 13, 443-464.

Zucker, L.G. (1991). The Role of Institutionalization in Cultural Persistence. W.W.Powell ve P.J.DiMaggio (Ed). The New Institutionalism in Organizational Analysis. University of Chicago Press. Chicago. 83-107.